

ANNAS (ASJAS) LĀCIS LOMA VALTERA BENJAMINA FILOZOFISKĀS DOMAS ĢENĒZĒ

Biogrāfiskajā aprakstā “Berlīnes hronika” (*Berliner Chronik*) Valters Benjamins piemin kādu dienu Parīzē zīmētu savas dzīves *grafisko shēmu*, “kaut ko līdzīgu ciltskokam”⁴⁶ [Benjamin 1972–1999, 6. sēj.:491]. Kuru cilvēku vārdus tajā iekļaut, viņam nācis prātā bez apdomāšanās, bet bijis jāuzdod kāds pavisam vienkāršs jautājums par savu pagātņi, “un atbildes gluži nevilšus parādījušās uz papīra”. Šie ciltskoka zīmējumi nav saglabājušies [sk. teksta komentārus “Berlīnes hronikai”; Benjamin 1972–1999, 6. sēj.:804], tomēr pēc tāda paša parauga “Berlīnes hronikā” ciltskoka shēmas vietā nācis labirints ar vairākām ieejām. Katras ieejas priekšā atrodas Benjaminam nozīmīgs *pirmsākuma paziņa (Urbekanntschaft)*. Tie ir “cilvēki, ar kuriem viņš iepazinies bez citu cilvēku starpniecības – kaimiņattiecību, radniecības, kopīgu skolas gaitu, nejaušas pārskatīšanās, kopīga ceļa dēļ – dzīvē jau neesot nemaz tik daudz gadījumu, kuros tā mēdz atgadīties” [Benjamin 1972–1999, 6. sēj.:491].

Pirm paziņas savukārt iepazīstina tālāk: “Vairums tādu tikšanos – vismaz tās, kas mums paliek atmiņā, paver jaunas iepazīšanās iespējas, tā šīs labirinta ejas aizvien vairāk sazarojas (pa labi var iezīmēt vīriešu kārtas paziņas, pa kreisi – sieviešu kārtas paziņas)” [ibid 491].

Pirm paziņa Asja (īstajā vārdā Anna) Lācis – estētiskā un politiskā krievu (vēlāk padomju) avangarda ideju paudēja, teātra režisore – aizved Valteru Benjaminu pie Bertolta Brehta, kuru Lācis iepazīnusi Minhenē aptuveni gadu pirms tikšanās ar Benjaminu, pie Annas Lācis *dzīves vīrieša*, tobrīd jauna eksperimentētāja, režisora Bernharda Reiha, ar kuru Benjamins pārspriež teātra estētikas jautājumus un kopīgā autorībā top raksts “Rēvija jeb teātris” (*Revue oder Theater*), kā arī pie daudzajiem kontaktiem Maskavā, par kuriem pētniekiem ir tikai fragmentārs priekšstats. Tā kā Asja Lācis Valtera Benjamina shēmā ierindojama kreisajā pusē – pie sieviešu kārtas paziņām, viņa nav tikai Benjamina estētisko un politisko ieskatu

---

⁴⁶ Ja nav norādīts citādi, tekstus no vācu valodas tulkojusi Beata Paškevica.

ietekmētāja, bet arī “viens no trim lielajiem mīlestības notikumiem” Benjamina dzīvē. 1931. gada 6. maija dienasgrāmatas ieraksts liecina: “Būtībā trīs lielle mīlestības piedzīvojumi manu dzīvi nosaka ne tikai biogrāfiski, notikumu laicīgajā secībā, bet arī pēc tā, kā es tos esmu piedzīvojis. Esmu iepazinis trīs dažādas sievietes un trīs dažādus vīriešus manī. Rakstīt manas dzīves stāstu nozīmētu attēlot šo trīs vīriešu veidošanos un sabrukšanu, un kompromisu viņu starpā, – varētu arī apgalvot, ka izveidojies triumvirāts, kas ir mana dzīve” [ibid 427].

Īpaša saplūde notikusi attiecībās ar Asju: “...vienmēr, kad pakļāvos lielas mīlestības varai, es mainījos tik pamatīgi, ka man pašam bija jābrīnās un jāsaka: tas vīrietis, kurš sacīja tik nepieredzētas lietas un tik pārsteidzoši izturējās, esmu es pats. Bet tas izskaidrojams ar to, ka katra patiesa mīlestība mani padara līdzīgu mīlotajai sievietei; īsi un skaidri – visspēcīgāk to piedzīvoju savienībā ar Asju, tā, ka es daudz ko sevī atklāju pirmo reizi” [ibid 427].

Benjamina draugs, jūdaisma pētnieks, cionists Geršoms Šolems (*Gershom Scholem*) atzīst, ka Asja Lācis bija “...trešā sieviete, kurai Benjamina dzīvē bija centrāla loma. Līdzās erotiskajai pievilcībai viņai bija spēcīga intelektuāla ietekme, par ko liecina grāmatas “Vienvirziena iela” veltījums viņai” [Scholem 1983:199].

Geršoms Šolems un Asja Lācis gan nevilšus kļūst par sāncensiem Benjamina dzīvē, jo abi vēlas ietekmēt Benjamina garīgo un arī fizisko eksistenci. Šolems aicina Benjaminu uz Palestīnu un vēlas viņa intensīvāku iesaisti jūdaisma pētniecībā, Asja uzbur krievu revolucionārās mākslas, komunistiskās ideoloģijas pievilcību.

Hanna Ārente (*Hannah Arendt*) vispārina Benjamina dilemmu, formulējot to kā ebreju izcelsmes 20. gadsimta intelektuālim raksturīgu, pat neizbēgamu: “Cionisms un komunisms šīs paaudzes ebrejiem bija neizbēgamas nepakļāvības formas. Tie abi deva iespēju no nereālā iekļūt reālajā pasaulē, no melīguma un pašapmāna izlauzties līdz godīgai eksistencei. Bet šādi tas izskatās tikai no laika atstatuma. Laikā, kad Benjamins mēģināja, lai gan bez īpašas degsmes, pieslieties cionismam un nedaudz vēlāk komunismam, abu ideoloģiju piekritēji bija viens pret otru kareivīgi noskaņoti: komunisti sauca cionismu par ebreju fašismu, un cionisti savukārt komunismu ebreju jaunatnes vidū dēvēja par “sarkano asimilāciju”. Ir vairāk nekā zīmīgi, ka Benjamins gadiem ilgi turēja sev atvērtas abas iespējas, aizvien domāja par ceļu uz Palestīnu, arī tad, kad jau labu laiku bija kļuvis par marksistu (...). Tas tikai ļoti skaidri parāda, ka abi – “ismi” kā “pozitīva ideoloģija” viņu neinteresēja, viņš bija kritiski noskaņots pret abiem, viņš tikai pozicionēja sevi kā izejas meklētājs no nereālā, no melīguma, kā tāds, kurš ir ārpus literārās vai akadēmiskās mašīnērijas” [Arendt 1971:43].

Tātad ne cionisms, ne arī komunisms negūst skaidru uzvaru Benjamina domāšanā ilgākā laika posmā. Intensīvo attiecību laikā ar Asju viņa ir tā, kas atved Benjaminu uz Rīgu un Maskavu, tomēr, lasot pēc Benjamina nāves izdoto

“Maskavas dienasgrāmatu” (*Moskauer Tagebuch*), autorā ieraugām ļoti kritisku un gandrīz vai gaišredzīgu padomju dzīves ēnas pušu un dīvainību atklājēju.

Draugs Geršoms Šolems drīzāk brīnās par Benjaminu aizraušanos ar šo sievieti, jo “viņai trūkst jebkādas kaut cik pārliecinošas intelektuālas stājas”, tādēļ šī aizrauššanās, kā viņš izsakās, tam ir “divkārt neskaidra” [Scholem 1983:200]. Šī pretruna un zināma jutība Asjas lomas sakarā caurvij visu Benjaminu, mazākā mērā arī Brehta, pētniecību. Izveidojies priekšstats, ka Asja Lācis kādā gandrīz vai mistiskā veidā iniciējusi Benjaminu pievēršanos marksismam (burtiski: “pagriezienu uz marksismu” (*marxistische Wende*). Šādi argumentē arī Benjaminu daiļrades pētniece Sjūzena Bak-Morsa (*Susan Buck-Morris*), interpretējot Annas Lācis parādīšanos Kapri salā 1924. gadā kā izeju no intelektuālas krīzes domātāja dzīvē: “Te uzradās mūza, kas bija pār viņa stāvokli nomodā. Kā mītiskā Ariadne viņa apsolījās parādīt ceļu no aklās ielas, kuras galā viņš stāvēja. Lai gan viņas uzdevums bija gluži tāds pats kā antīkās Vidusjūras pasaulē mītošai būtnei, viņas lietotie paņēmieni bija izteikti moderni. Viņa bija boļševike no Latvijas un darbojās padomju kultūras jomā kā aktrise un režisore (..)” [Buck-Morris 1993:7].

Tomēr, iepazīstot un sastatot Valtera Benjaminu un Annas Lācis publikācijas 20. gados, jāsecina, ka Annas Lācis ietekme uz Valtera Benjaminu domas attīstību nav saistāma tik lielā mērā ar politisku priekšstatu veidošanos, tā dēvēto “pagriezienu uz marksismu” (*marxistische Wende*) Benjaminu filozofijā, bet gan ar Benjaminam neierastas jaunas estētikas apguvi. Ne velti divas vienā – 1928. – gadā iznākušas Benjaminu grāmatas – “Vācu traģēdijas sākotne” (*Der Ursprung des deutschen Trauerspiels*), pie kuras Benjaminus strādāja 1924. gadā Kapri salā, kad tikko iepazinās ar Asju Lācis, veltīta viņa sievai Dorai Benjaminai, bet otra – eseju un skiču krājums “Vienvirziena iela” (*Die Einbahnstraße*) – Asjai Lācis, kurā, starp citu, rodami Rīgas atmosfēras inspirēti tēlojumi, fragmentāra, ekspresīva grāmatas iekšējā struktūra, konstruktīvisma metaforika nosaukumā un veltījuma tekstā Asjai Lācis – būvzinieciņai.

Neiedziļinoties biogrāfiskās detaļās, tajā skaitā Asjas Lācis un Valtera Benjaminu satikšanās apstākļos Kapri 1924. gada pavasarī, par kuriem, balstoties uz pašas Annas Lācis memuāriem, stāsta arī viņas meita Dagmāra Ķīmele atmiņu grāmatā “Asja” [Ķīmele, Strautmane 1997], mans uzdevums būs runāt par šo divu cilvēku attiecību intelektuālo saikni – un visspēcīgākā tā, protams, bija mīlestībā uz teātri. Arī spriežot pēc Dagmāras Ķīmeles vēstījuma, Annas Lācis dzīves eliksīrs bija teātris, un uz Valtera Benjaminu dzīves skatuves viņas tēls parādās “nejaušas satikšanās” veidā, kad viņš raksta “Vācu traģēdijas sākotni”. Viņa nāk no citas pasaules un uzdod jautājumus uz papīra liekamā teksta sakarā no “āģitpropa” un strādnieku teātra pozīcijām, piemēram, “vai viņš saskatot sakarību baroka autoru un ekspresionistu uzskatos, un kuras šķīras intereses viņi pārstāvo” [Lācis 1976:48].

Jautājumi ir neierasti, pirmajā acumirkli šķietami absurdi, tomēr domu rosinoši. Literāras un sociālas paralēles starp baroka un ekspresionisma laikmetu Benjamins vēlāk skicēja vairākos darbos, t. sk. arī darbā “Politisks krievu rakstnieku grupējums” (*Die politische Gruppierung der russischen Schriftsteller*), kur aplūkota varas un mākslas mijiedarbe: “Politisko saukļu un problēmu iztirzāšanai jābūt gana intensīvai. Kā jebkurš partijas lēmums kļūst par vistiešāko rakstnieku uzdevumu, tā arī romāni un stāsti tādā pašā veidā attiecināmi pret valsti, kā pirms daudziem gadsimtiem autoru produkcija pret viņu dižciltīgo mecenātu uzskatiem” [Benjamin 1972–1999, 2. sēj.:743].

Teātra estētikas jautājumi, bez šaubām, bija galvenā kopīgā abu personību saikne, abi arī sekoja kinomākslas attīstībai. Saglabājušās Asjas Lācis piezīmes rokrakstā par kino un teātra salīdzinājumu, kā arī viņas raksts “Bērni un kino” (*Дети и кино*). Valtera Benjamina programmatiskā eseja par kino estētiku “Mākslas darbs tā tehniskās reproducējamības laikmetā” (*Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*) lasāma arī latviešu valodā.

Asjas Lācis ietekmē Valters Benjamins pārdomāja jautājumus par šķiriskas bērnu audzināšanas problēmām. Benjaminu saista Asjas pieredze darbā ar bezpajumtnieku bērniem Orlā un Rīgas Strādnieku teātrī, kā rezultātā top Benjamina raksts “Proletāriska bērnu teātra programma” (*Programm eines proletarischen Kindertheater’s*). Sarunas ar Valteru Benjaminu droši vien ietekmējušas Annas Lācis rakstu “Inteliģences dalījums Vācijā” (*Дифференция интеллигенции в Германии*). Asja Lācis Valteram Benjaminam stāstīja par jaunākajiem virzieniem krievu teātrī – Vsevolodu Meierholdu un Krievijas *teātra oktobri*, Nikolaju Jevreinovu, Aleksandra Bogdanova un Platona Kerženceva programmu proletkulta strādnieku teātrim, par krievu rakstniekiem. Valters Benjamins viņu iepazīstināja ar daudziem vācu un franču autoriem [sk. Lacis 1976:46].

Anna Lācis – krievu avangardiskās teātra estētikas adepte – labi saklausāma tekstā “Jaunie virzieni teātra mākslā”, kurš izdots 1921. gada Rīgā rīkoto Kreiso arodbiedrību kultūras svētku sakarā: “Pašreiz teātris ir savā ziņā eksperimentu kabinets, kurš izstrādā jaunas teātra tradīcijas. Šis kabinets arī atzīst kolektīvismu par vajadzīgu, jo viņa jaunākie iestudējumi ir improvizācijas, kuras iestudē viss personāls. Otrs – ne kabineta, bet dzīvību nesošs virziens iziet uz ielas un izpaužas ļaužu gājienos, tautas svētkos un masu improvizācijās. Galvenais pamats te ir kolektīvisms un pašdarbība. Te jau teātris mēģina saplūst ar dzīvi. Šo jauno teātru propagandētājs ir Keržencevs un Meijerholds” [Lācis 1921:3].

Apoteoza *teātra* – dzīves slavināšana gadsimtu mijas dzīves filozofijas priekšstatu, visu vērtību pārvērtēšanas programmatiskajā uzstādījumā, vēlme ieviest *teātra oktobri* arī dzimtenē, proti, jaunizveidotajā Latvijas Republikā, ir Annas Lācis estētiski ideoloģiskā bagāža, kura tika nodota arī ceļā sastaptajiem Rietumu

intelektuāļiem.⁴⁷ Ne velti Anna Lācis, iepazīstoties ar Bertoltu Brehtu, kļūst par pirmo Brehta kontaktu ar revolucionārās Krievijas teātra aprindām, un Brehts viņu iesaista sava pirmā patstāvīgā režijas darba komandā, kur viņa veido masu skatus [Paškevica 2006:239–259].

Krievu avangarda politiskā novirziena ideju pasaules atklāsme liek Kapri sastaptajam ebreju cilmes vācu domātājam pārlūkot savu iepriekšējo estētisko pieredzi. 1924. gada septembra vēstulē Geršomam Šolemam Valters Benjamins raksta: “Kopš manas uzturēšanās šeit (Kapri – *B. P.* piezīme) politiskā komunisma prakse (ne kā teorētiska problēma, bet gan kā nostāja) man parādījusies pavisam citā gaismā nekā agrāk” [Benjamin 1995–2000, 2. sēj.:483].

Valters Benjamins un Asja Lācis ir arī vērīgi topologi – urbānisti, pilsētas ielas tēlotāji. Annai Lācis iela ir teatrālas darbības, masu teātra, aktieru laju spēles vieta. Benjamina pilsētfilozofiskie teksti ir viņa domas mantojuma ļoti būtiska sastāvdaļa, teksti, kurus viņš veido, pārdomā no jauna, interpretē visu mūžu. Kopīgi braucieni uz tuvējo Neapoli atspoguļojas rakstā “Neapole” (“*Neapel*”), kurš tiek publicēts pēc gada – 1925. gada augusta “*Frankfurter Zeitung*” numurā, Lācis un Benjamina kopīgā autorībā. Ceļojuma apraksts “Neapole” ir viens no Benjamina mūža darba – “Parīzes pasāžu” apraksta, kurš paliek nepabeigts, pirmtekstiem. Sjūzena Bak-Morsa secina: “Rietumos ir Parīze, pilsoniskās sabiedrības sākotne politiski revolucionārā nozīmē, austrumos esošā Maskava ir tās bojāejas zīme. Dienvidos atrodas Neapole, kura pieder Vidusjūras mītu apvītās rietumu civilizācijas bērnības sākotnei, bet Berlīne ziemeļos ir paša autora bērnības aizsākums” [Buck-Morris 1993:41].

Sava vieta Benjamina mentālajā topoloģijā ir arī Rīgai. Ceru to ieskicēt nedaudz vēlāk. Bet tagad Neapole. Pirmie iespaidi pilsētas ielās. Asja Lācis tos mēģina ietērt vārdos 1924. gada 8. maija vēstulē draudzenei aktrisei Elvīrai Brambergai: “Neapole man ļoti patika – traka pilsēta: mūžīga kustība, asi griezīgi trokšņi no ielu pārdevējiem, ēzeļiem un bērniem. Ielu muzikanti spēlē uz ielas nakti un dzied – pilnīgi austrumnieciski – apkārt simtiem bērnu melnām mutēm un pirkstiem mutēs –, bet lielās melnās acīs spīd prieks par dzirdētām skaņām. Visa dzīve uz ielas – šauras ielas, istabu durvis uz ielas atvērtas – tratorijās redz milzīgas vīna mucas ar saldo “*frascati*” sulu. Dzeru daudz vīna. Ir liela piekrišana pie itāliešiem, domāju kā jau ziemeļnieciskam, bet man itālieši nepatīk. Tev te patiktu. (..) Tagad esmu uz Capri salas. Jūra – tādu zilumu vēl neesmu redzējusi. Klintis – tādu augstumu vēl neesmu redzējusi. Manai istabai pretī – Vezuvs, kurš vienmēr kūp. Pa labi – Sorento un pa kreisi – Napoli uguns strīpas un zvaigznes – tik tuvu, ka

⁴⁷ Vairāk sk. šajā krājumā.: Paškevica, Beata. *Anna (Asja) Lācis kultūru un ideoloģiju krustpunktā*.

krīt gandrīz uz galvas. Rozēm apaugušas mājas, un oranži un citroni karājas dārzos lieliem ķekariem. Oranžu ziedi smaržo neprātīgi dulli” [RTMM 322744].

Vēl viens vēstules fragments, rakstīts Elvīrai Brambergai tā paša gada jūnija beigās: “Esmu vienmēr vēl Capri. Pašlaik rakstu Tev uz balkona – Vezuvs kūp pretī – un Neapeles siluets redzams pār jūru.⁴⁸ Šo nedēļu beigās gribu braukt uz vienu dienu uz Neapeli – mani pievelk šī trakā pilsēta ar savu ārprātīgo tempu un dulliem orientu trokšņiem. Iela ir brīnīšķa – ielai ir lielāks spēks, ne mājai. Viņa ir arī nozīmīgāka un vajadzīgāka priekš tautas. (..) Bet tik skaudri nebiju izjutusi kā tagad” [RTMM 322745].

Ielu atmosfēra tiek tvēta teātra metaforiskajā vispārinājumā. Pilsētas ēku ģeogrāfiski determinētais izvietojums pelēkajās klintīs rakstā par Neapoli tiek salīdzināts ar milzīgu skatuvi ar daudzām spēles virsmām, kur Neapoles dzīves ainas skatāmas simultāni. Neapoles klinšu iespaidā radies arī tēlainais porainības jēdziens, kuram tiek piešķirta liela nozīme Valtera Benjamina apraksta manierē, ar šo jēdzienu raksturojot tā dēvēto “atklāto filozofēšanas un realitātes uztveres formu”, kā norāda viņa biogrāfs Momme Brodersens [Brodersen 1995:159].

Ernsts Blohs, kurš, tāpat kā Asja Lācis, bija biežs Valtera Benjamina ceļabiedrs Neapoles apmeklējumos, “Neapoles” raksta iespaidā 1926. gadā žurnālā “*Weltbühne*” publicējis arī savu nelielu apcerējumu “Itālija un porainība” (“*Italien und Porosität*”), kurā viņš dod savu porainības jēdziena skaidrojumu: “Valters Benjamins arī raksturojis Itāliju kā ‘porainu’; un patiesi ar to ir domāta tāda kā barokāla formu pāreja no vienas otrā, kura gan ir mainīga, tomēr nav haotiska” [Bloch 1965:508].

Ar kuru ceļabiedru sarunājoties porainības jēdziens radies, nav noskaidrots. Anna Lācis to retrospektīvā vēlas piedēvēt sev. Lācis stāstījuma toņa līdzība sarakstē ar Elvīru Brambergu un kopīgā autorībā tapušo rakstu “Neapole” ir neapstrīdama, 1924. gada 19. augusta vēstulē viņa min, ka “vāc materiālu par Neapoli” [RTMM 322746]. 1924. gada oktobra vēstulē Valters Benjamins min Asjas Lācis nodomu tulkot šo rakstu arī latviski, tomēr acīm redzami tas nav īstenots [Benjamin 1995–2000, 2. sēj.:486].

Neapoles un pirmā kopīgi pavadītā laika iespaids paliek abu atmiņā, Anna Lācis to aizvien piesauc vēlējās 30. gadu vēstulēs Benjaminam no Maskavas. 1925. gada pavasarī Anna Lācis cer uz kādu kopīgu plānu piepildīšanos nākamajā vasarā un martā raksta Elvīrai Brambergai: “Tad vēl dabūju no vienas izdevniecības uz-
aicinājumu braukt uz Spāniju un rakstīt ceļojuma iespaidus, jo es uzrakstīju “Neapeli” un tas ļoti patika. Kopā ar vienu filozofu. Redzēs, vai varēšu braukt” [vēstule 20.03.1925, RTMM 322748].

⁴⁸ Vēstulē pieminētais balkons, ļoti iespējams, bijis Benjamina dzīvokļa balkons, kuru viņš piemin arī vairākās vēstulēs draugiem. – B. P.

Tomēr Benjamins uz Spāniju un arī vēlreiz uz Kapri un Neapoli aizbrauc viens, Anna Lācis dodas atpakaļ uz Rīgu. Bet jau 2. decembrī Geršoms Šolems Palestīnā saņem no drauga atklātņi ar Rīgas Doma attēlu, kuras otrajā pusē rakstīts: “Miļo Gerhard, mani ceļi no attāluma grūti izsekojami: šis attēls īsti pēc Āfrikas vis neizskatās. Pašam negaidot un daudzējādā ziņā mainot plānoto ceļojuma maršrutu, es izšķiros – īsi pēc tam, kad biju pārvarējis visas grūtības, saistītas ar plānoto ceļojumu uz Āfriku, braukt uz šejieni, lai vēl satiktu kādu paziņu pirms viņas došanās uz Krieviju. Ka no Tripoles nekas nesanāca, tam bija vairāki iemesli. Pilsētu esmu ļoti iemīlojis: šeit varētu būt patīkami dzīvot. Redzēju arī dažus austrumbrejus. Šeit es biju lielā mērā ļoti čakls un pievārēju aptuveni pusi no milzīgā Prusta tulkojuma” [Benjamin 1995–2000, 3. sēj.:103].

Valters Benjamins Rīgā uzturējās apmēram mēnesi, 1925. gada novembrī. Viņš guva iespaidu par Annas Lācis teātra aktivitātēm, kuras tobrīd bija ļoti intensīvas, tāpēc jaunajai režisorei neatliek laika viesu izklaidēšanai.⁴⁹

Viņa būtiskākie apciemojuma iespaidi saistīti ar klaiņošanu pa Rīgas ielām – veco tirgus laukumu, Vecrīgu un Dzirnauvu ielas apkaimi. Nelielajā rakstiņā “Es izsaiņoju savu bibliotēku” (*Ich packe meine Bibliothek aus*) Valters Benjamins Rīgu pieskaita tām pilsētām, kurās “viņš tik daudz atradis” [Benjamin 1972–1999, 4. sēj.:396].

Rīgas ielās tvertām emocijām, tēliem ir radniecība ar vēlākajiem Maskavas aprakstiem. Tas nav dīvaini, ņemot vērā viņa mīlotās Asjas klātbūtni abās pilsētās. Tomēr, ja Maskavas apraksts var šķist saldsērīgi nostalgisks, “Vienvirziena ielas” teksti ir ekspresīvi, avangarda estētikas iedvesmoti. Rīgas skices zīmīgais nosaukums “Stereoskops” interpretē Benjaminam arī vēlākajos aprakstos tik raksturīgu telpisko vizualitāti, viņa skatījuma “porainību”, kura šeit atklājas vecā Rīgas tirgus aprakstā. Acs tverto priekšmetu pārbagātība šajā tekstā liek autoram izdarīt secinājumu: “Ar šādiem tēliem ir piepildīta pilsēta: kā salikta no atvilktnēm. Un tomēr starp tiem rēgojas arī daudz staltu, cietokšņiem līdzīgu, nāvēskumju celtnu, kas atmodina carisma šausmas” [Benjamin 1972–1999, 4. sēj.:129; Arta Ostupa tulkojums].

Stereoskopiskais redzējums tematizē 20. gadsimta estētikai piemītošo vizualitātes dominanci, kuras tehniskais priekšvēstnesis neilgi pirms fototehnikas attīstības sākuma ir tieši stereoskopa pielietojums un pētījumi par telpisku, dimensionālu attēlu.

Padomju konstruktīvisma gars jaušams veltījuma tekstā Asjai Lācis, kurš tulkojumā skan: “Šī iela nodēvēta par Asjas Lācis ielu, kuru viņa kā inženieris autorā izlauzusi.” (*Diese Straße heißt Asja-Lacis-Straße nach der die sie als Ingenieur im Autor durchgebrochen hat*). Saglabājusies Lācis vēstule Brambergai: “Es nesen

⁴⁹ Vairāk sk. šajā krājumā.: Paškēvica, Beata. *Anna (Asja) Lācis kultūru un ideoloģiju krustpunktā*.

dabūju grāmatu no Berlīnes – *Einbahnstraße* – Walter Benjamin. Kur stāv uzdrūkātš “*Diese Straße heißt Asja–Lācis–Straße nach der die sie als Ingenieurin im Autor durchgebrochen hat*”. Atradu asprātību tanī uzrakstā. Tu? Nu redzi – uz vecuma dienām. Tai grāmatai diezgan liela piekrišana Berlīnē, un laikam tulkos franciski” [RTMM 322753].

Veltījuma formulējums vācu valodā ir barokāli sarežģīts, tā centrālais vārds ‘inženieris’ savukārt ir industriālā laikmeta sākumposma izgudrojums. Inženiera profesija radusies militāru aizsargbūvju tehnisko konstrukciju projektēšanas vajadzībām 17. gadsimta Francijā. Ja pirms tam par būvi kopumā atbildīgs bija arhitekts, tagad ēkas tehniskās sistēmas nonāca inženiera kompetencē. Inženieris kļūst arī par 20. gadsimta avangarda, jo īpaši – konstruktīvistu un futūristu iemīļotu tēlu. Mākslas strādnieks ir *psīho–inženieris–konstruktors*, kurš zīmē mākslas darbu – konstrukciju, kā, piemēram, tas izskan Lācis un Brehta vēlākā drauga Sergeja Tretjakova rakstā “Futūrisma perspektīvas” (“*Perspektivy futurizma*”) [Groys et al. 2005:270]. Inženiera un inženierbūvju tēmai Valters Benjamins pievērsies arī rakstā “Parīze, 19. gadsimta galvaspilsēta” (“*Paris, Hauptstadt des XIX Jahrhunderts*”), kā arī nodaļā par dzelzs konstrukcijām darbā “Pasāžas”.

Inženiere Asja Lācis, kas burtiski un pat vardarbīgi autorā “izlauž ceļu” kādā jaunā virzienā, ir to estētiski politiskās uztveres pārmaiņu metafora Benjamina domāšanā, kura liek viņam ieraudzīt “komunistisko praksi (..) pavisam citā gaismā nekā agrāk” [Benjamin 1995–2000, 2. sēj.:483].

Izmantotie avoti un literatūra

- RTMM (Annas Lācis un Bernharda Reiha fonds Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejā).
- Ahrendt, H. *Walter Benjamin. Bertolt Brecht. Zwei Essays*. München, 1971.
- Benjamin, W. *Gesammelte Schriften*. Unter Mitwirkung von Theodor W. Adorno und Gerschom Scholem hg. v. Rolf Tiedemann und Hermann Schweppenhäuser. 7 Bd., 3 Supplementbde. Frankfurt a. M., 1972–1999.
- Benjamin, W. *Gesammelte Briefe*. Hg. v. Christoph Göbde u. Henri Loritz. Bd. 6. Frankfurt a. M., 1995–2000.
- Bloch, E. *Gesamtausgabe. Literarische Aufsätze*. Bd. 9. Frankfurt a. M., 1965.
- Brodersen, M. *Spinne im eigenen Netz. Walter Benjamin. Leben und Werk*. Bühl-Moos, 1995.
- Buck-Morris, S. *Dialektik des Sehens. Walter Benjamin und das Passagen-Werk*. Frankfurt a. M., 1993.

- Ķimele, Dagmāra, Strautmane, Gunta. *Asja. Režisores Annas Lāces dēkainā dzīve*. Rīga: Likteņstāsti, 1996.
- Lacis, A. *Revolutionär im Beruf. Berichte über proletarisches Theater, über Meyerhold, Brecht, Benjamin und Piscator*. Hg. v. Hildegard Brenner. München (2., durchgesehene und erweiterte Auflage), 1976.
- Lācis, A. Jaunie virzieni teātra mākslā. *Kultūras svētki 1921*. Rīga, 1921.
- Paškevica, B. *In der Stadt der Parolen. Asja Lacis, Walter Benjamin und Bertolt Brecht*. Essen: Klartext, 2006.
- Scholem, G. *Walter Benjamin und sein Engel. Vierzehn Aufsätze und kleine Beiträge*. Hg. v. Rolf Tiedemann. Frankfurt a. M., 1983.
- Tretjakov, S. Perspektiven des Futurismus. *Am Nullpunkt. Positionen der russischen Avantgarde*. Hg. v. Boris Groys et al. Frankfurt a. M. 2005, 267.–276. lpp.

THE ROLE OF ANNA (ASJA) LĀCIS IN THE GENESIS OF WALTER BENJAMIN'S PHILOSOPHICAL THOUGHT

Abstract

Walter Benjamin's collection of articles, *Passagenwerk* (The Arcades Project), is regarded as the quintessence of his philosophical thought and aesthetical beliefs. A forerunner of this monumental work is the travel description entitled "Napoli", written in co-authorship with Anna Lācis, where the keyword is porosity, which is a metaphor for the specific way of thinking for Walter Benjamin. The collection of literary sketches "One Way Street" and "Moscow Diary", created in cooperation with Anna Lācis, are also important records of the 20th century aesthetical perceptions and ideological considerations. There exists an interesting intertextual link between the images of cities in various Benjamin's works – Naples, Rīga, Moscow. The article is an attempt to discover the "unclear" influence of Asja Lācis on the philosophical thought of Walter Benjamin and is based on Beata Paškevica's monograph "*In der Stadt der Parolen. Asja Lacis, Walter Benjamin und Bertolt Brecht*" published in Germany in 2006. The conclusion is that Asja Lācis has not had a great influence on Benjamin's political views but on his aesthetical views. This has been metaphorically formulated by Benjamin himself in the dedication text of his book "One Way Street".

Keywords: *theory of film art, theatre under the influence of Russian avant-garde, W. Benjamin's mental topology, Naples, engineer.*